

ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ

### СТАРА ГУЧА И ЊЕНИ ЉУДИ

О прошлости и пореклу становништва Гуче, па и Драгачева у целини, писано је врло мало. Очуваних споменика и других доказа, посебно писаних, готово да и нема. Основни извори онога што данас знамо о Гучи били су казивања и памћења народа, које су забележили поједини историчари, етнологзи и други истраживачи. Међутим, народно предање и сазнање не може се временски одредити и, што је још теже, због немогућности за упоређивање са писаним документима, није лако одвојити поуздано од непоузданог, истину од претпоставке. Нешто писане грађе има и у страним и у нашим архивима, али до њеног објављивања, дошло је тек у новије време. То су, у првом реду, турски порески дефтери из друге половине XV и целог XVI века, као и слични пописи које су вршиле српске власти у првим годинама XIX века (1822—1863).

Турски извори у Цариграду, сачували су, поред осталих података, и за сада најстарији помен Гуче и занимања њених становника. Наиме, говорећи о турском војном уређењу у Србији (1459—1683), Олга Зиројевић је утврдила да је у последњим деценијама XVI века, и у простору Драгачева, које је тада припадало ужичкој на-

хији, било села и становника који су чували и одржавали путеве и јавни саобраћај. На основу тих извора, она је закључила да је тадашњи „пут из Чачка преко дербенцијских села Средње и Нове Гуче, Ртија (Ртију) и Горње Луке (Лука) избијао код Ивањице у долину реке Моравице.“<sup>1</sup>

Дакле, према овом извору, Гуча је као насеље постојала у другој половини XVI века, што упућује на претпоставку да је можда основана и раније, у српској средњовековној држави. У исто време, то је и доба највећег успона турског царства. Међутим, у XVII и у XVIII веку дошло је до дуготрајних аустро-турских ратова, у којима су некадашња Гуча и њено становништво готово ишчезли. У овим ратовима на тлу Србије — многи Срби помагали су Аустрију, због чега су, најчешће, морали масовно да беже преко Саве и Дунава. Они који су, ипак, остали, били су жртве сурове турске освете.

Један такав случај из ових ратова, према народном предању, забележио је Милан Ђ. Милићевић у своме „Поменику“:

„После Косова, након много времена, живео је у Гучи неки кнез Ђуђа. . . Као кнез сеоски, Ђуђа је збирао од својих сељака порезу и предавао је Турцима, те ови никад нису долазили у село Гучу. Једном, пошто је Ђуђа био покупио и предао порез, ударе Турци на село Гучу. Ђуђа им се одупре, али у том боју погине и Турци, иза, тога, дођу његовој кући, па му све исеку, поробе, попале и оду. Само двоје мушке деце, Ђерман и Ђерасим, некако се скрију од Турака и остану живи, а срећним случајем остане у животу и мајка њихова, која се није десила дома, кад су Турци кућу поробили.“<sup>2</sup>

М. Ђ. Милићевић је ову причу чуо и записао 1888. године. Међутим, страдање гучког кнеза Ђуђе и његове породице, у предању народа, живо је и данас. Тако старина Гучанин Адам Протић преноси ову причу и у данашње време, износећи, при том, и неке детаље којих код Милићевића нема:

„Ђуђа је био из села Расића или Радешића у Херцеговини, у крају око неке реке Драгачице, испод планине Чемерна. Доселио се негде после косовске битке 1389. године и настанио у оном делу Гуче крај сличне речице као што је била у старој постојбини. Ђуђа и остали досељеници назову и ову речицу Драгачицом, и то име остало је до данас.

Ђуђа је у новом крају убрзо постао сеоски кнез, а имао је 52 члана породице. Једном приликом сусретне се са неким Турцима, споречка се нешто с њима и побије, али падне с коња и погине. Коњ му се врати кући. Турци, идући за коњем, дођу Ђуђиној кући.

Затечене укућане, њих 49, посеку, а грађевине и осталу имовину униште и попале. То место, где су његови укућани побијени и сахрањени, зове се и данас „Стари гробови“. Налази се изнад данашњег Станића гробља, више Јовичића кућа. Ђуђина снаха Станица била је отишла на перило, па је Турци нису нашли. Кад се вратила кући, затекла је све побијено и попаљено, осим двоје деце, Ђермана од осам година и Ђерасима од седам година, који су се били сакрили у купине. Станица и обоје деце из те пустоши побегну у Срем и настане се у селу Купинову. Међутим, чим су се прилике средиле, Ђерасим и Ђерман већ одрасли, вратили су се у Гучу, где њихови потомци и данас живе.“<sup>3</sup>

Према запису М. Ђ. Милићевића, син овог Ђерасима звао се Илија, а овог Илије син је био Милутин Илић Гучанин, парох гучки и прота драгачевски. Прота Гучанин, по Милићевићу, рођен је 1739. године. Ако је то тачно, онда се може веровати да се до погибија протиног претка кнеза Ђуђе збила отприлике у време великог аустро-турског рата 1683—1699. године.

О тешким приликама у Гучи и околини у току тог рата, говори податак из венецијанског архива, који је објавио др Б. Храбак. Наиме, по турском заузећу Београда 8. октобра 1690. године, старовлашки кнез Андрија Рајић са својих 300 хајдука „прешао је у горе Моравице и Јелице“ и ту „живео од пљачке“. *Montagna di Moravizza i Gielizza*).<sup>4</sup>

Каснији ратови између Аустрије и Турске такође нису мимоилазили Драгачево и Гучу. Такође је Милићевић још 1876. године записао предање према којем је у селу Гучи, у Драгачици, на месту званом Гротница, био некакав бој између Мађара и Турака, у коме су Турци тешко поразили Мађаре. Милићевић претпоставља да је ово било „после српске пропасти“ (1459).<sup>5</sup> Међутим, Милисав Протић мисли да је до овог боја у Гучи дошло у времену од 1718. до 1739. године и то онда када су Мађари и Немци заузели Србију.<sup>6</sup>

С десне стране речице Драгачице једно место и данас сви зову Црквине. Ту је, по предању, била црква, у којој су служили свештеници из породице Икодиновића.<sup>7</sup> По тумачењу М. Протића, ову цркву су Турци сравнили са земљом после победе на Гротници. О овом времену говори и податак из Црне Горе, по коме су у рату 1738/39. године кроз Гучу прошли и устаници које је водио кучки војвода Радоња (Петровић). Они су, наводно, недалеко од Гуче, на планини Јелици, „до ногу потукли Турке“.<sup>8</sup>

После 1739. године, Аустрија и Турска скоро 50 година нису ратовале по тлу Србије. У том времену настале су повољније прилике и за само становништво. Многи су се вратили у своја села, а почели су долазити и досељеници из Херцеговине, Црне Горе и других области. Нови рат Аустрије и Турске, који је трајао од 1787. до 1791., зауставио је, али није прекинуо овај процес досељавања у Србију. После мира у Свиштову, а посебно у доба либералније управе Мустафа-паше, процес досељавања је био интензиван све до почетка дахијске управе 1803. године.

У времену од 1794. до 1797. године, гучки свештеници прота Милутин и поп Павле Николић, који су, иначе, били браћа од стрицева,<sup>9</sup> уз помоћ народа, обновили су порушену цркву у Икодиновићима. Тада је црква добила и иконостас, који је радио тада познати сликар Петар Николајевић Молер.<sup>10</sup> Према истраживању Милицава Протића, гучку цркву у Икодиновићима, Турци су „поново попалили и рушили у времену од 1804. до 1810. године“, али се не зна ближе када се то збило.

У првом српском устанку (1804—1813) многи Гучани су узели учешће у биткама широм Србије. Гинули су и борили се на Чачку, Карановцу, Ужицу, Лопашу, Пониквама на Тари, Деретину на обронцима Јавора, у Старом Влаху око Сјенице и Нове Вароши, на Београду, Делиграду, Варварину, Засавици на Сави — свуда где су били Рудничани, Западноморавци и Драгачевци.

И у другом устанку 1815. године, Гучани нису изостали. Са Турцима су се тукли на Чачку, Карановцу и Ужицу. Посебно су уништавали Турке кад су бежали преко Драгачева за Сјеницу.

После устанака Гуча је, као и пре тога доба, била јединствено насеље, у коме су куће раштркане. Једино су куће сродничких породица биле повезане и груписане у делове „џемате“ (Икодиновићи, Станићи, Гавриловићи). Касније је образован заселаг Велес.

Српске власти су, уместо турских, наплаћивале порез и друге дажбине по узору наслеђеном од Турака. Да би се знало ко шта треба да плаћа, кнез Милош Обреновић је наређивао да се састављају спискови пореских обвезника и у њих уноси број кућа (домова) и лица — пореских и арачких. Спискове су правили кнезови и кметови за своје кнежине и села, и то скоро сваке године.

Према овим пописима, Гуча је 1818. године имала 60 кућа и 200 арачких глава, а 1821/22. 65 кућа са 95 пореских и 216 арачких обвезника. Сачуван је и тефтер (списак) чибука (пореза на стоку) из 1822. године, по коме је Гуча имала 69 кућа. Постоји и тефтер чи-

бука за 1824/25. годину, у коме се износи да Гуча има 75 кућа, 100 пореских глава и 233 арача. Међутим, у овој години стоку су поседовала свега 54 домаћинства. Следећи збирни подаци за Гучу су за период од 1826. до 1829. године. Кућа је било од 70 до 72, пореских глава од 90 до 96, а арачких од 242 до 257. Године 1832/33. Гучани су поседовали укупно 1569 оваца и коза.<sup>11</sup>

Почетком 1835. године раније врсте пореза и давања сведене су у један општи државни порез, који су плаћала сва мушка лица изнад 20 година, способна за рад. Од плаћања пореза, осим свештеника и кметова, олакшице су могли уживати и чиновници, стари и неспособни за рад, као и они које је лично кнез Милош ослободио својим писмом. Међутим, и нови систем опорезивања задржао је и даље једнакост пореских обвезника без обзира на имовно стање. Први попис по новом начину опорезивања, обављен 1835, показао је да је Гуча имала 104 куће са 138,5 пореских глава. Овакав попис вршен је и 1839. године, с тим што је разрез дажбина на поједина лица, уместо кмета, урадио Примирителни суд села Гуче. По овом попису, у 116 гучких кућа било је 135 опорезованих лица, уз 19 ослобођених (потпуно или делимично).<sup>12</sup>

Године 1863. обављен је детаљан попис имовине и лица, који је свеобухватнији и поузданији од досадашње евиденције. Према њему, у Гучи је било 176 домаћинстава, која су живела у 50 сродничких породица. Све пописане породице имале су укупно 1006 чланова: 497 мушких и 509 женских. Они су живели у 161 кући и у 476 осталих зграда, већином од дрвета. Просечно по домаћинству било је 5,7 чланова. Млађих од 50 година било је 82,4 одсто од укупног броја, а старијих од 50 година свега 77 (34 мушкарца и 43 жене) или 7,6 одсто. Најбројније домаћинство било је Тијосава Петронијевића (Бугарина) са 28 чланова.

Укупна вредност имовине, према процени у овом попису, износила је 11.485 цесарских дуката. У томе оквиру, јавна имовина (сеоска и црквена) процењена је на свега 326 дуката или три одсто од укупне вредности. Сва остала имовина, у вредности од 11.159 дуката припадала је индивидуалним домаћинствима.

Даља анализа показатеља из овог пописа показује да су међу домаћинствима и породицама постојале знатне социјалне и економске разлике. Тако је 31. домаћинство са преко 100 дуката имовине располагало са 5.278 дуката или 47,3 одсто од укупне вредности. Осталих 145 домаћинстава имало је имовину од 5.881 дуката (или 52,7 одсто укупне имовине у Гучи).<sup>13</sup>

Из свих пореских пописа, од 1822. до 1863. године, види се да је у Гучи, као и другде у Драгачеву, сточарење било главно занимање и извор прихода за живот становника. Тек касније, из пописа извршеног 1863. године, може се закључити да су већи значај у привређивању добили: ратарство и воћарство, посебно виноградарство. Тако попис бележи да је ораница и орница било 523 плуга, воћњака и забрана 445 плуга, и винограда, чак 222 мотике.<sup>14</sup>

Осим сточарења и земљоделства, у Гучи се појављују и друга занимања и делатности, којих је раније било мање, или их уопште није било. У 1863. години у Гучи постоје два регистрована ковача, по један абација и опанчар, затим су ту механције, трговци стоком, воденичари и ајлучари (слуге и надничари). Ови последњи, међутим, живели су у великом сиромаштву, без сталне имовине и прида. Њихова имовина процењена је на један до пет дуката.<sup>15</sup>

Порекло и старост постојећег становништва у Гучи, као и процес њиховог досељавања уопште, изучавали су у оквиру својих радова о доњем и горњем Драгачеву Јован Ердељановић (1898—1902) и Коста Јовановић (1908). Њима се у новије време придружио и др Мирко Р. Варјактаровић (1952) радом о Гучи као варошком насељу, које се развило у оквиру истоименог села.

Тежиште ових радова било је, у првом реду, да се, поред коришћења расопложиве писмене грађе, забележи непосредно на лицу места, међу људима, све оно што се тада могло чути и знати. Ови записи су и данас драгоцени и без њих се не могу замислити нова истраживања.

У проучавању доњег Драгачева Ердељановић је обрадио и Гучу.<sup>16</sup> Његови закључци о Драгачеву у целини могу се применити и на Гучу. По његовој периодизацији досељавања у Драгачево, произилази да су и такозвани „старинци“, тј. најстарије породице за које се не зна место из кога су дошли, релативно старији досељеници. По њему, прво време доласка садашњих родова у ове крајеве било је у ранијим и XVIII веку, до пред први српски устанак. Друго време досељавања пада у време првог српског устанка (1804—1813. године). У овом периоду најглавнију улогу у досељавању имали су устанички походи у Стари Влах 1806. и 1809. године, када је, у страху од турске освете, много народа од Сјенице, Новог Пазара и Нове Вароши напустило своја огњишта и пребегло у ове крајеве. Као треће доба досељавања у Драгачево, Ердељановић узима други устанак и време до средине XIX века.

Ако ову периодизацију Ердељановића применимо и на тадашње становништво Гуче, онда се гучке породице по пореклу и времену доласка такође могу сврстати у три основне групе.

У прву групу (ранији векови и XVIII век) најстрије породице су: Протићи, Анђелићи и Икодиновићи. О пореклу Протића остало је предање, које је још 1876. године записао Милан Ђ. Милићевић. Међутим, кад говори о њима, Ердељановић је закључио да су се Протићи, после доласка у Гучу, разгранали на више породица које се сада презивају: Протићи, Гавриловићи, Кнежевићи (Мијатовићи, Пантелићи, Димитријевићи и Богдановић), Радојичићи, Станићи, Благојевићи и Куловићи.

По Ердељановићу у веома старе породице спадају и Новаковићи, Бугарчићи (Бугарин), Ђуровићи, Драмлићи, Шушићи, Бјелобрковићи, Броћићи и Божанићи. За све њих карактеристично је да се не зна одакле су и када дошли у Гучу.

У другој групи гучких породица, које су овде стигле у време првог устанка, су у првом реду Ђорђевићи, који су дошли можда и почетком устанка, а потом: Ивановићи, Рњаци, Ерићи и Рајићи. И за њих се претпоставља да су пореклом „негде озго“, тј. из Старог Влаха.

Остале гучке породице дошле су у време другог устанка и доцније, током XIX века. Ови досељеници потичу, такође, из старовлашких предела, али их је било и „од Златибора“, из Херцеговине, Црне Горе и источне Босне.

Ердељановић, међутим, у својој периодизацији, није поменуо многе породице и људе, за које се из писаних извора, пре свега из поменутих пореских пописа, поуздано зна да су од 1822. до 1863. године били у Гучи.

Не може се данас са сигурношћу рећи да ли је Ердељановић у своме раду користио ове пописе. Могуће је да није, јер се, у првом реду, ослањао на теренско истраживање и казивања народа. Међутим, ови службени пописи, ни у време Ердељановића ни данас немају првобитан, само фискалан значај због кога су, иначе, прављени. Њихов значај је далеко већи, јер садрже драгоцене податке за проучавање становништва, ранијег и садашњег, било са ког аспекта: етнолошког, социолошког, историјског и други. Ови пописи, и поред ситнијих грешака, потпунији су и поузданији од испитивања без грађе. Отуда је вероватно, иако студиозан, Ердељановићев рад остао непотпун.

У наведеним пописима, поред имена пореског обвезника, уписивано је и његово презиме, које показује и сродничку породицу којој је припадао.

Тако су у попису 1822. године, по презименима у Гучи постојале следеће породице: Протићи, Анђелићи, Станићи, Броћићи, Бугарин (Бугарчић), Рајићи, Богдановићи, Ђуровићи, Шушићи, Ерићи, Икодиновићи, Новаковићи, Божанићи, Радојичићи, Ђорђевићи, Гавриловићи, Бјелобрци, Драмлићи, Ивановићи, Шљивићи, Радосављевићи или Радисављевићи, Радовановићи, Милићевићи, Марковићи, Кузмановићи, Петровићи, Филиповићи, Милисавац, Бабић, Кучко или Кучевић, Цмиљанић, Кудузовић, Тодосијевић, Стаменић, Милошевић, Танасијевић, Лазовић, Боровић, Обрадовић, Станковић, Миловановић и Симовић.<sup>17</sup>

У поређењу са 1822. годином, у тештеру чибука за 1824/25. годину појављују се нека нова породична презимена, којих две године пре тога није било: Баралије, Шапоње, Милосављевић, Михаиловић, Цвијовић, Рњак и Прокопијевић док нема ранијих породица: Шушић, Радојичић, Николић, Радовановић, Милисавац, Цмиљанић, Тодосијевић, Танасијевић, Миловановић и Симовић.<sup>18</sup>

По попису од 1835. године, опорезоване главе живеће су у породицама које су се презивале: Протић, Станић, Драмлић, Гавриловић, Анђелић, Бугарин (Бугарчић), Броћић, Рајић, Ђуровић, Бјелобрковић, Богдановић, Ерић, Божанић, Новаковић, Ђорђевић, Икодиновић, Ивановић, Рњаковић, Бабић, Милосављевић, Шапоња, Баралић, Мијатовић, Дмитровић, Петровић, Николић, Филиповић, Радисављевић, Шљивић, Кузмановић, Јефтовић, Вуксановић, Старовлах, Стругаревић, Стаменић, Стевановић, Лазовић, Беровић, Кучевић, Прокопијевић, Тодосијевић, Луковић, Кудузовић, Давидовић, Чопица и Коимаковић.<sup>19</sup>

У попису из 1839. пописаних породица било је свега 40, шест мање него 1835. године. Међутим, ово не мора да значи да су те породице нестале из Гуче, већ да у њима тог тренутка није било пореских глава. Наравно, томе се могу додати и други разлози, као што је промена презимена по имену и занимању претходника или по месту одакле је породица дошла. Отуда је могуће да се исте породице у разним пописима, појављују са различитим презименима.

У овом попису извесне породице, евидентиране 1835. године, више се не помињу: Вуксановић, Милосављевић, Филиповић, Кузмановић, Јефтовић, Старовлах, Стевановић, Кучевић и Петровић.<sup>20</sup>



Најзад, по попису имовине и лица из 1863. године у 176 домаћинстава живела је 51 породица: Протићи, Драмлићи, Станићи, Гавриловићи, Икодиновићи, Новаковићи, Бугарин, (Бугарчићи), Богданиновићи, Броћићи, Ђуровићи, Божанићи, Ивановићи, Томићи, Бабићи, Рњаковићи, Рајићи, Лазовићи, Луковићи, Ђорђевићи, Баралићи, Ерићи, Шушићи, Николићи, Радојичићи, Бјелобрковићи, Тошићи, Радовановићи, Таловићи, Чопићи, Дешић, Марић, Милисављевић, Давидовић, Дмитровић, Сталовић, Гачовић, Јоксимовић, Јовичић, Милутиновић, Исајловић, Јанковић, Вукосавић (Вукосављевић), Јовановић, Перовић или Беровић, Вукадиновић, Петронијевић, Тодоровић, Куловић и Вранић, уз осам удовичких домаћинстава без презимена.<sup>21</sup>

Све што је речено, само глобално приказује историјат становништва старе Гуче и њених породица у оквиру временске периодизације коју је дао Јован Ердељановић, са посебним освртом на стање од 1822. до 1863. године.

Даље ћемо говорити о пореклу, и делом, генеалогички сваке породице засебно, при чему ћемо укратко изнети и расположиве биографске податке за истакнутије њихове појединце.

Једна од најстаријих и најпознатијих гучких породица су ПРОТИЋИ. Преци ове породице, према предању, досељени су из Херцеговине, али се не зна када. Презиме које породица носи данас, потиче од проте Милутина Илића Гучанина (1739—1814).

ПРОТА МИЛУТИН био је уважен у народу још пре устанка 1804. године. Поповао је у гучкој парохији, чија је црква била у Икодиновићима, у Драгачици, коју је, заједно са Павлом Николићем и народом обновио 1794—1797. године.

Чим је започео Карађорђевог устанак, Прота је стао на чело устаничког Драгачева. У пролеће 1804. године, Драгачевци и Гучани су с Протом учествовали у гоњењу Сали-аге, рудничког муселима, и у окршајима са Турцима Ваљевцима око Чачка. И у 1805. години, Прота је био веома активан у устаничким догађајима и борбама ван Драгачева. Већ 10. фебруара међу потписницима српске молбе аустријском цару био је и „протопрезвитер Милутин од чачанске нахије.“<sup>22</sup> Као драгачевски „воени командант“ учествовао је у освајању Карановца (Краљева), 12. јула и Ужица (2. августа). По заузимању ових вароши, Карађорђе је поставио Проту за војводу драгачевског, под чијом су командом били: Новачић из Горачића, Милић Радовић из Каоне, Илија из Самаила и Ђока, син Протин. Потом је био старешина и над целом чачанском (пожешком) нахијом.<sup>23</sup>

Године 1806. Прота је на трећи дан Тројица (у јуну) на Лопанцу дочекао и потукао Орд-агу сарајевског, који је пошао да пороби Драгачево.<sup>24</sup> У овом боју, према предању, Прота је посекао Орд-агу, али је и сам рањен. Захваљујући пратиоцу, неком Врану, ковачу са планине Голупца, Прота је остао жив. После боја, каже предање, Прота је питао Врана са чим да га награди. Врано је тражио да му Прота буде кум. Прота је сматрао да Врано треба њему да кумује, али је пустио и пристао. Касније, Прота је Врану дао напуштено турско имање крај Моравице, где се овај населио. Од овог Врана остала је породица Вранићи у Миросалцима, којој и данас кумују Протини потомци.<sup>25</sup>

Крајем 1806. године, у Карађорђевој нападу на Београд, учествовала је и Протина коњица од 50 коњаника. Том приликом Протини унуци Миладин и Симеун јахали су коње „ждрепце“, због чега, њихове потомке, и данас у шали називају „ждрепцима“.<sup>26</sup>

У 1807. години под Протином командом Драгачевци су чували устаничке шанчеве на Пониквама на Тари и на Деретину, у моравичком крају. Средином те године, Протина војска поново је била у борби за коначно ослобођење Ужица. Заједно са Карађорђем и осталим старешинама, Прота је тада потписао уставни план о „Основанију правитељства сербског“, чији је састављач био руски представник у Београду Родофиникин. Међутим, овај план касније није прихваћен.<sup>27</sup>

Бурне 1809. године, Прота и Драгачевци су учествовали у Карађорђевим операцијама на фронту Сјеница — Нова Варош. Ту је Прота био и командант Нове Вароши. За догађаје око Нове Вароши 1809. године, везана је следећа прича:

„Кад је Карађорђе с војском ушао у Нову Варош и у њој видео неколико лепих кућа, рекао је проти Милутину: „Коекуде, ова варош да се од наше војске не попали, јер штета је овакве лепе куће да се поруше и изгоре... Доцније, у време борбе за Нови Пазар, Турци навалише на Нову Варош. Започе се бој — пише о томе учесник Нићифор Нинковић. — Кад су Турци опасно навалили, Прота Милутин наједанпут повика: „Пали, мајку му, једна кућа да не остане. И ту војска српска згоре онаку варош...“ Та битка трајала је четири сата, док Турци не побегоше натраг у Пријеполје“.<sup>29</sup>

У овим бојевима у Старом Влаху, „Срби заробе живих 17 Турака, које после у Драгачеву, пред Гучом у Дупљају исеку“.<sup>30</sup>

Једним писмом из 1810. године, Карађорђе наређује Антонију Пљакићу да обавезе пожешке нахије да за војску разрезује по договору са драгачевским протом.<sup>31</sup>

Совјет народни српски и Карађорђе издали су 11. јануара 1811. године Проти Милутину диплому којом га потврђују „за војводу драгачевског и дају му власт са кнежином драгачевском од 23 села управљати“. По тој повељи, Прота ће овим селима „комендирати и рачун од свашта давати а у договору са Господаром Новаком и Милићем Радовићем“. У истој дипломи Проти се наређује: „У наији вашој да учините четири мензулане: једну у Карановцу, другу у Трстенику, трећу у Гучи а четврту у Пожези“.<sup>32</sup>

Несрећне 1813. године Прота се није предао Турцима. Стар и болестан, крио се по шумама и манастирима. Умро је 14/27. јануара 1814. године, у манастиру Тројици, где је и сахрањен. Тек 1851. године, његов унук Симеон Протић пренео је Протине кости у гробницу на северној страни нове гучке цркве и поставио мермерну плочу, која стоји и данас.<sup>33</sup>

Коначку оцену о делу Проте Гучанина дали су још његови савременици. Тако је Петар Јокић, Карађорђев буљубаша, рекао за Проту Милутина „да је сва нахија (пожешка) ишла за њим као за светим краљем“.<sup>34</sup> И у народној песми „О узимању Ужица“ коју је спевао Филип Вишњић а записао Вук Караџић, велича се „прото Милутине а од Гуче села питомога.“<sup>35</sup> Проту је опевао и Сима Милутиновић Сарајлија у „Сербианки“ називајући га „важним бојцем са од Гуче протом“.<sup>36</sup>

Значајну улогу у првом српском устанку имали су и синови Проте Милутина: ЂОРЂЕ и МИЛОВАН.

ЂОРЂЕ — ЂОКА ПРОТИЋ (1765—1815) био је војвода и кнез драгачевски.

Ђорђе Протић је, по причању Петра Јокића, све до 1810. године био под командом свога оца Проте Милутина. Заједно са Протом и Драгачевцима, учествовао је у више устаничких битака од 1804. до 1813. године. (Карановац и Ужице 1805, Лопаш 1806, Поникве 1807, Нова Варош 1809. и др.). Године 1810. Прота је већ био стар и изнемогао, па је предао Ђорђу управу над већим делом Драгачева (23. села). Протино именовање почетком 1811. године прихватила је и Народна скупштина са Карађорђем, па је Ђорђе проглашен за једног од војвода драгачевских. Од 20. маја исте године, све драгачевске војводе (Милић Радовић из Каоне, Новак Петковић — Новачић из Горачића, па и Ђорђе Протић) стављени су под команду Милоша Обреновића.

Године 1812. због жалби из народа, Карађорђе је писао Совјету да „војводе драгачевске Ђоко и Новак поврате све баштине што су . . . одузели“ и „само да држе своју стару очевину“.<sup>37</sup> Међутим, Протић није хтео да послуша Совјет, па га је по новом захтеву Карађорђа, „због непослушанија“ и „угњетенија народа“, Совјет лишио „старешинства у Драгачеву“. Тек у 1813. години, 10. маја, Ђорђе је за „пређашне заслуге опет у части остављен“, с тим што су све војводе драгачевске стављене под главну команду војводе Антонија Пљачкића. Антонију је пак препоручено „да од Ђоке и од Новака што год су имали турске миљкова, њива, ливада и баштина, све им одузме и сиротињи разда“, а њима „по једну добру њиву и ливаду да одвои . . . и сва њихова старина што су под Турцима држали, то и сада да држе . . .“<sup>38</sup> Најзад, наређено је „да Ђоко и Новак буду пред војском као што су били и до сада“ и да „Ђока одмах/х/ скупи 300 војника и с њима иде у Београд да чува стражу за месец дана . . .“

Године 1814. Протић се предао Турцима тек по смрти свога оца Милутина (14. јануара). Чачански муселим Латиф-ага признао га је за кнеза драгачевског, али га је водио уз себе као таоца за мир у Драгачеву. Турски талац био је и 1815. године, кад је букнуо други српски устанак. Турска војска из Чачка, повлачећи се према Сјеници, повела га је са собом и у ноћи између 16. и 17. јуна 1815. године посекла на реци Вапи код Сјенице.<sup>39</sup>

МИЛОВАН ПРОТИЋ (умро 1829) био је парох гучки и прилипачки.

Према писању Милисава Протића, Милован Протић био је од 1810. године свештеник у Прилипцу.<sup>40</sup> Ове године Прота Милутин му је дао на управу један део доњег Драгачева.<sup>41</sup> Због овога га Вићентије Поповић из Жекевице, чија је мајка била удата за Миловановог сина Николу, назива „војводом“.<sup>42</sup> Међутим, за ово тврђење нема доказа у писаним изворима. Штавише, у једној синђелији ужичког владике од 12. марта 1812. године види се да је Милован Протић само парох прилипачки,<sup>43</sup> а у једним актима из Карађорђевог протокола наређује се Совјету да пише попу Миловану „док је прота Милутин жив . . . да се окани он пресуђивања које кому . . .“<sup>44</sup>

Других података о Миловану Протићу у догађајима првог и другог устанка за сада нема.

После другог устанка поп Милован је, по свој прилици, само „житељ и парох гучки“. Ово се види из надгробне плоче његове супруге Марте.<sup>45</sup> Осим прихода „од нурије“ имао је и имање у Гучи.

Према тефтерима чибука (пореза на стоку) за село Гучу у 1822. и 1824. години, имао је 40, односно 30 брава (оваца и коза).

Као парох гучки, Протић, изгледа није био у добрим односима са ужичким владиком, ни са властима кнеза Милоша. У жалбама свештеника нахије пожешке против владике у Ужицу, крајем 1822. године „помиње се и Милованова жалба у којој каже да за владикау да му је рекао: да му ождреби девет коња до зоре“.<sup>47</sup> Васа Поповић, главни кнез пожешке нахије, у својим извештајима кнезу Милошу од 10. фебруара 1824. године, поред осталог, пише: „Поп Милован, сваки дан намигује а тамо доћи не смије, хоће ли му од нашег сијатељства дозвољено бити на купљену баштину у Вирову населити се“.<sup>48</sup> Слично кнез Васа пише Милошу и 30. априла 1828. године, кад га обавештава да „поп Милован Протић разумевши ваш височајши налог... није смео чекати кнеза Баралије... него је све ствари (церковне) собом донео и у цркви оставио“.<sup>49</sup>

Поп Милован је умро 18. фебруара 1829. године и сахрањен је у цркви гучкој на северној страни олтара.<sup>50</sup>

И војвода Ђорђе-Ђоко и брат му поп Милован оставили су бројно потомство у Гучи и ван ње.

Према попису устаника из 1815. године, који су 1865. године саставиле тадашње српске власти, поводом 50 годишњице другог устанка, Ђорђеви синови били су: Милисав, Тома, Вукосав и Миладин, а Милованови: Симо, Величко, Сретен и Аксентије.<sup>51</sup> Међутим, и поред тога што су то званични подаци, они ипак, по свој прилици, нису потпуни. Пре свега, за Ђорђа се, том приликом, наводи да су му синови Милисав, Тома, Вукосав и Миладин. Међутим, ових имена у тефтерима чибука за 1822. и 1824. и у списковима пореских глава за 1835. и 1839. годину нема у Гучи. Тек у попису лица и имовине 1836. године помињу се међу осталим Протићима: Вукосав (44 године) и браћа му Миладин (35), Василије (25), Тома (31) и Милосав (33). С обзиром на њихове године старости, наведене у попису, они не би могли бити синови, већ унуци војводе Ђока. У овом попису помињу се и Милисављев син Ђоко од 11 година и Томин син Миљко од четири године. За њих двојицу каснији извори тврде да су унуци Ђорђеви, што се у поређењу са годинама њихових очева, ако су тачне, доводи у сумњу.

Није довољно позната ни породична линија попа Милована. Навели смо имена његових синова по званичном попису устаника од 1865. године: Симо, Величко, Сретен и Аксентије. Други један извор, Животопис проте Вићентија Поповића, наводи да су Милованови си-

нови: Ристо, Симо, Никола, Величко и Сретен. Њему је ово познато отуда што је за тог Николу била удата његова мајка Цмиљана, иначе сестра познатог устаника и кнеза Спасоја (Добра) Јаковљевића.<sup>52</sup>

Упоређујући оба извора, као и постојећу литературу о овој породици, могуће је извести следеће закључке, о Миловановим синовима:

Најстарији син Миланов био је РИСТО — ХРИСТИФОР ПРОТИЋ (1789—1845). После смрти свога оца, дошао је на парохију прилипачку, где је и умро у 56 години.<sup>53</sup> Међутим, према попису пореских глава за 1839. годину, Ристо се води као свештеник у селу Гучи.<sup>54</sup>

Други син попа Милована, а не кнеза Ђоке, како тврди Милисав Протић, био је СИМО — СИМЕОН ПРОТИЋ. Рођен је 1800. године, али није забележено кад је и где умро. Колико се зна, Симеун се одселио из Гуче. Најпре је био секретар књаза Милоша, затим дворски секретар и казначеј 1841. и најзад столоначелник Попечитељства просвјешћенија 1847. године. Његовим заузимањем, године 1831, подигнута је данашња гучка црква, а 1848, опет уз његову помоћ, отворена је и прва књажевска, државна школа у Гучи.<sup>55</sup>

Симо је са Гркињом Калином Делини из Београда имао синове Милана и Светолика, пуковника, и кћер Јелену.<sup>56</sup>

О трећем сину попа Милована, НИКОЛИ, пише Вићентије Поповић: „Мој отац Димитрије, свештеник жежевачки а једно време и у Чачку, женио се три пута. По трећи пут оженио се удовом Цмиљаном . . .“, која је пре тога, „била удата за Николу Протића, сина поч. војводе — проте Милована из Гуче“.<sup>57</sup>

Четврти син Милованов био је ВЕЛИЧКО, свештеник гучки (1809—1878). Поп Величко помиње се најпре у тефтеру пореских глава Гуче за 1835. годину. Затим је, по неким подацима, од 17. јануара 1858. године био „надзиратељ за основну школу гучку“.<sup>58</sup> Величко се помиње и у попису 1863. године као свештеник гучки.<sup>59</sup>

Попис устаника из 1815. године и Животопис проте Вићентија из Жежевице сагласно тврде да је Милован имао и сина СРЕТЕНА. И у попису од 1863. године помиње се Сретен Протић, стар 37 година. Ако су године старости из пописа тачне, онда се не може поуздано одговорити да ли је овај Сретен син попа Милована.

Према попису устаника из 1815. године, Милован је имао и сина АКСЕНТИЈА. Прота Вићентије из Жежевице, међутим, не помиње Аксентија. По писању Милисава Протића, постојао је Аксентије Протић (1828—1871), који је рођен у Гучи, постао свештеник

1847 године, а затим као намесник драгачевски умро у Прилипцу. Овај Аксентије био је и народни посланик.<sup>60</sup> Да ли је Аксентије потомак попа Милована или је из неке друге породице Протића, поуздано се не може рећи.

Поред Протића, о којима смо говорили, пореске књиге села Гуче од 1822. до 1839. године помињу и неке Протиће за које не знамо да ли су у сродству са наследницима Проте Гучанина и његових синова.

У тефтерима чибука (пореза за стоку) за 1822. и 1824. годину забележени су Протићи: Радојица, Радисав, Илија и Радосав. За Радојицу се памти да је био у устаничкој коњици Проте Милутина и да је том приликом јахао ждрепца.<sup>61</sup> Због тога његове потомке и данас зову у шали ждрепци. У тефтеру за 1824. годину Илија је уписан као први по реду, што по тадашњој пракси значи да је вероватно био кмет. Најпознатији од њих је Радосав. О њему је 6. априла 1825. године Васа Поповић јавио кнезу Милошу „да је бунио народ док је у Чачку читана везирска бурунгија, говорећи: нећу ушућети док ћете ме за језик обесити“.<sup>62</sup> Не знамо како се Радосав оправдао код кнеза Милоша за тај бунт, али његово име појављује се и у списку пореских глава Гуче 1835. године. Осим њега, уписани су још Јанко, Благоје, Младен (са братом Добросавом) и Илија. У списку из 1839. године, поред наведених, порески обавезници су: Милош, Милета и син му Јован.<sup>63</sup>

По попису имовине и лица 1863. године, Протићи су и даље били најбројнија и најимућнија породица у Гучи. У 14 домаћинстава живело је 88 мушких и женских укућана. Укупна вредност њихове имовине процењена је на 1759 цесарских дуката. При томе, осим земље и стоке, имали су и једну „мејану“ у Гучи и 30 мотика винограда у Лозници и Придворици код Чачка.

Најбогатије куће у Протићима биле су свештеничке. Имовина попа Јована вредела је 412 дуката, а попа Величка 261 дукат. Поред ове двојице, још су четири куће имале имовину у вредности од преко 100 дуката (Вукосав — 205, Сретен — 199, Милосав — 165 и Тома — 153 дуката).

Кућне старешине и њихови мушки чланови, по овом попису, дословце пренето, били су: Јаков (35) и син му Милосав, Сретен (37) и син му Светозар; Вукосав (44) и браћа му Миладин и Василије са синовима: Симом и Миланом и синовцима: Мијајлом, Владимиром и Николом; Павле (62) и син Веселин; Пантелија (51), син Младен и унук Милош; Мијало (42) са синовима: Арсенијем, Васом, Стеваном

и Драгићем; Лазар (25), Рисим (33) са синовима: Видосавом и Милосавом; Стојка, поч. Обрада Протића (8) са бабом Госпавом (74) и тетком Обренијом; Томо (31) и син Миљко; Милосав (35) и синови: Ђоко и Јован; Јован (65) и Веселин, брат Милош и синовац Сава; Величко (49) и син Мијајло; Максим (30) и син Милош

Највећи део ових Протића бавио се „земљоделијем“ и сточарством. Међутим, неки од њих, посебно њихови даљи потомци, остали су забележени у историји Гуче и по другим занимањима.

Из пописа се види да је 1863. године Тома имао сина МИЉКА (1859—1933). За њега се мисли да је унук или праунук војводе Ђорђа Протића. Овај Миљко био је познати трговац и дугогодишњи окружни и народни посланик за срез драгачевски. Као председник гучке општине 1893. године узео је у заштиту ухапшене учеснике горачићке буне.<sup>64</sup>

Милосав је, по попису из 1863. године, имао сина ЂОКА (1852—1911). Ђока је, такође, један од потомака војводе Ђорђа. Као механичар у Гучи, био је радикалски првак и сарадник драгачевског трибуна Ранка Тајсића. Поред положаја председника гучке општине, биран је 1888. године и за посланика Велике народне скупштине која је донела познати радикалски устав.<sup>65</sup>

У попису из 1863. године забележен је и син попа Величка МИЈАИЛО (1843—1888). Он је завршио богословију у Београду и 1867. године постао парох прилипачки, па гучки. Као присталица Карађорђевића лишаван је свештеничког звања, које му је касније враћено. Умро је у 45. години.<sup>66</sup>

Протићима се презивају и потомци ПАВЛА НИКОЛИЋА, који је поповоао пре устанка са протом Милутином, са којим је, иначе, према предању, био брат од стричева. Павле је рођен отприлике 1738. године у Гучи. Поред поповања и грађења гучке цркве 1794—1797. године, Павле је, уз проту Милутина, „учествовао у свим бојевима где су били Драгачевци.“<sup>67</sup> После 1815. године, већ у дубокој старости, живео је у Гучи. Према тефтеру чибука имао је 1822. године 30, а 1824. године 38 брва (оваца и коза). Са његове надгробне плоче види се да је умро 17. новембра 1835. у 97. години.

У пореским књигама за 1839. годину помињу се његов син Јанко, стар 70 година, и унук Јован, свештеник гучки. Јанко је познат по томе што је за нову цркву у Гучи, која је грађена од 1828. до 1831. године приложио 1800 гроша. Јереј Јован (1802—1878) поповоао је у Гучи од 1830. године. И Јованов син Веселин (1830—1900)



био је свештеник гучки. Као познати радикал, поп Весо је хапшен 1883. године.<sup>68</sup>

Јереј Јован је имао и брата Милоша, чији је син Сава (1841—1899) био свештеник прилишачки.<sup>69</sup>

Истог порекла и старости по времену доласка у Гучи, као и Протићи, мада се сада презивају другачије, јесу и Гавриловићи, Станићи, Радојичићи, Куловићи, Благојевићи, и Кнежевић (Мијатовићи, Пантелићи, Димитријевићи и Богдановићи.)

У тефтеру чибука села Гуче за 1822. годину помиње се Јовица ГАВРИЛОВИЋ са 20 брова. Године 1824. Јовица је имао 52, а Радисав 20 брова. Године 1835. у списку пореских глава помињу се: Илија и брат му Јанко, Јовица, Ђорђе, Титотије, са братом Глигоријем, Радисав и браћа му Радосав и Никола. Списак из 1839. године бележи Јовицу (80 година) и Јанко, сина му, затим Ђорђа, Тимотија и брата Глигорија, Петра, Тодора, Радисава, Радосава и Николу, брата Радосављевог.

По попису од 1863. године, Гавриловића има 10 кућа са укупно 58 чланова и имањем у вредности од 582 дуката. Осим земље и стоке у Гучи, ова породица је имала и 14 мотика винограда у јеличком виноградју изнад Чачка. Најимућније је било Вукосављево домаћинство са 118, а најсиромашније Обрадово са 23 дуката. У њиховим кућама пописане су следеће старешине са мушкарцима: Милија (27) са оцем Радосавом, и браћом Милошем, Миланом и Љубомиром; Обрад (49) и синови Милован и Милић; Илија (34) са женском децом; Јован (33) са оцем Тодором и сином Аксентијем; Миленко (25) са браћом Андријом и Филипом и сином Милошем; Вукосав (35) са браћом Младеном и Гаврилом и синовима Арсенијем и Аксентијем и братучедом Обреном; Василије (40) са сином Миланом; Ристо (30), Здравко (43) са синовима Веселином, Милијом, Костом и Сретеном и Мирко (47) са женском децом.

У српско-турском рату од 1876 до 1878. године, Милош је рањен код Куршумлије 12 децембра 1877. године, а Веселин је остао инвалид.<sup>70</sup>

Први СТАНИЋИ који се помињу у чибучком тефтеру 1822. и 1824. године били су Глигорије, Миливоје, Стеван, Милован и Радивоје. Сви скупа имали су 100, односно 115 оваца и коза. У списку пореских глава из 1835. године, помињу се још Луко, Радојица, Милутин, Вујица и Михаило. Слично је стање по главама и 1839. године, где су пописани Радивоје са сином Марком, Раица, Стеван, Милутин, Михаило, Вујица, Урош, Луко, Глигорије, Миливоје и Ку-

зман са синовима Мијаилом и Николом. Овај Кузман је, према попису устаника 1865. године, био учесник другог српског устанка, али није био жив приликом слављења његове 50. годишњице.

Према попису из 1863. године, Станићи су имали 10 кућа са укупно 47 чланова и имовином у вредности од 646 дуката. Осим земље у Гучи поседовали су и 15 мотика винограда на чачанској страни Јелице, као и воденицу од једног витла на Белици.

На челу домаћинства са мушким главама били су: Радован (36) са братом Андријом; Рајка (60), удова поч. Станића са унукама; Милан (40) са братом Илијом и синовцем Станком; Милић (20) са синовцем Миливојем; Марко (45) са синовима Милојем и Ацком; Василије (27) са оцем Радивојем; Јанко (37), Сретен (3) са бабом Анђелијом; Ранко (47) са синовима Василијем и Милосавом, и Радосав (20) са сином Миљком. Најбољег имовног стања били су Радован и Милан са имовином од 170 дуката док су остали имали добра од четири до 70 дуката.

Из ове породице живели су и радили ван Гуче, колико је познато ЈОВАН СТАНИЋ (1845—око 1905) и МИЛАН Ђ. СТАНИЋ (1848—1922).

Јован је 1863. године био подофицир у јужноморавској команди у Карановцу (Краљеву), а 1864. године у „Военом одељењу окружја крушевачког“. Као официр учествовао је у рату са Турцима од 1876 до 1878. године и са Бугарима (1885), а затим је службовао на дужностима команданта 5. пука у Ужицу и војног округа у Нишу. Станића помиње и војвода Живојин Мишић у својим „Успоменама“ говорећи да му је у мају 1886. године био командант пука.<sup>72</sup>

Милан Ђ. Станић био је наставник Ратарске школе у Краљеву, свештеник и намесник жички. Према подацима Милисава Протића, скупљао је народне песме, приче и другу етнографску грађу у околини Чачка, у Пожеги, у Старом Влаху и по Драгачеву. Због тога је и називан „Драгачевски Вук“. Од 1869. до 1875. године објавио је српски народни календар „Драгачевац“ за 1870, 1871. и 1873. годину, затим „Српске народне песме“ и разне приповетке (од 1869. до 1875).<sup>73</sup>

У српско-турском рату од 1876 до 1878. године погинули су 1. јануара 1878. године на брду Соколовици пред Новим Пазаром водници Драгачевског батаљона Чачанске бригаде прве класе Ристо и Јован Станић. Редов Василије Станић рањен је 22. јануара 1878. у борби на Самоковском вису.<sup>74</sup>

Остале породице из ове сродничке групације биле су знатно малобројније.

Од РАДОЈИЧИЋА помиње се 1822. године само Игњат са три брава стоке. У 1839. години записан је само Тодор, али „одвећ убог“ и „без баштине“. У попису 1863. године има их свега две куће, са 13 чланова и имовином од 102 дуката. Кућне старешине биле су: Радован (43) са синовима Јаћимом и Николом, као и Ружица, удова поч. Спасоја са синовима Миланом, Иваном и Миленком.

МИЈАТОВИЋИ се први пут појављују 1835. године, и то Милорад са браћом Павлом и Пантом. Године 1863. била је у животу само Лепосава удова поч. Милорада, са кћерком Јулком и имовином од 34 дуката.

Породица КУЛОВИЋ забележена је тек у попису 1863. године. Била је имућна за тадашње прилике, јер је имала имовину од 176 дуката са 11 чланова у кућној заједници. Кућни стрешина био је Никола (52), а у кући, сем њега, пописани су још брат Михаило, синови Јован и Петар, синовац Обрен и унук Луко.

Из једне квите среског начелника у Гучи из 1883. године види се да је инвалидску потпору примала Ђурђија Јована Куловића, који је, по свој прилици, погинуо у рату од 1876 до 1878. године.

По Ердељановићу, АНЂЕЛИЋИМА је остало презиме од неке бабе Анђелије, за коју се не зна тачно кад је живела у Гучи. У тефтерима из 1822. и 1824. године помиње се само Нешо Анђелић. Пореске главе из ове породице 1835. године били су Нешо са сином Маринком, Јован са сином Миланом, Мирко и Грујица и, најзад, Петар са сином Милијом. За овог Петра — Пера записано је да је био у устанку Милоша Обреновића, али приликом прославе 50. годишњице устанка није био у животу. Године 1839. поново се помињу Грујица са сином Лазаром, Јован са сином Миланом, Марко, Радивоје, Маринко и Сретен. По попису имовине и лица 1863. године, Анђелићи су имали 11 домаћинстава са укупно 70 чланова и имовином од 686 дуката. Најимућнија је била породица Милоша Анђелића са имањем од 191 дуката док су остале куће поседовале имовину испод 70 дуката. Девет кућа је имало и ортачку воденицу на Белици, а ковачким занатом бавио се Милан (32).

Старешине у кућама Анђелића били су: Јован (41) са браћом Антонијем и Андријом, синовима Јаћимом, Танаском, Чедомиром, Станком и синовцем Савком; Јанко (18) са братом Марком; Милан (55) са синовима Николом и Петром; Милош (35) са оцем Марком, братом Радојицом, синовима: Анђелком, Владимиром и Јованом и

синовцем Пауном; Симо (44); Милован (40) са сином Јовицом; Сретен (55) са синовима Милетом и Миланом; Обрад (35) са сином Милењком; Милисав (31) са оцем Милијом, братом Јовићем и сином Милњком; Милан (32) са браћом Миливојем и Лазаром и сином Ранисавом, и Лазар (46).

Од Анђелића, Петар је рањен код Куршумлије 12. децембра 1877. године, а Милић је нестао 1. јануара 1878. на Соколовици. Обојица су били борци Драгачевског батаљона.<sup>75</sup> Петар се помиње и као писар општине гучке (1880).<sup>76</sup>

ИКОДИНОВИЋИ су такође једна од најстаријих породица у Гучи. Из њихове фамилије су још у 18. веку бивали свештеници у старој гучкој цркви у Драгачици.

По пореском попису из 1822. и 1824. године од Икодиновића се помињу Симо, Никола, Јосо и Вујо. Овај Симо, према попису устаника из 1815. године, био је учесник устанка под кнезом Милошем. Године 1835. пореске главе су Симо, Радосав, Илија, Ђоко, Вујо са браћом Икодином, Никитом, Кузманом и Николом, затим Петар и Лазо. У 1839. години Вујо и Никола се не помињу, а, уз наведена имена, дописан је само Борисав.

Попис из 1863. године бележи 10 домова Икодиновића са 44 члана и имовином од 367 дуката. Најимућнији је био Ђоко, а најсиромашнији Милосав. Кућне старешине и мушка лица у њиховим домовима били су: Ђоко (62) са сином Симом; Милић (30) са братом Сретеном и сином Констатином; Јосо, ковач (39) са сином Спасојем; Радивоје (13); Јелика, удова поч. Гаврила и синови Живојин и Драгић; Радован (30) са синовима: Ранком, Јанком и Маринком; Милица, удова поч. Кузмана, са сином Василијем; Петроније (20) са браћом Петром и Трифуном; Младен (35) са сином Милошем и Милосав (30) са сином Владимиром.

У рату против Турака 1878. рањен је Петроније на Соколовици.

Према Ердељановићу, старе породице у Гучи још су: Новаковићи, Бугарчићи (Бугари), Ђуровићи, Драмлићи, Шупшићи, Бјелобрковићи, Броћићи и Божанићи.

НОВАКОВИЋИ су се доселили врло давно, али се не зна одакле. У попису из 1822. и 1824. године помиње се само Андрија, који је имао 60 оваца. Године 1835, поред Андрије и сина му Милоја, записани су Ђоко, Павле и Јанко. У 1839. сви они су и даље у списку, али се за Андрију каже „да је убог у кући“.

Попис имовине и лица из 1863. године бележи осам домаћинстава Новаковића са 37 чланова и имањем у вредности од 473 дуката. Кућне старешине биле су: Милан (28), који је имао брата Милету и синове Дмитра и Сретена; Панто (31) са синовима Миленком и Владимиром; Никола (24); Обрад (44) са сином Савом; Илинка; удова поч. Сретена, са сином Милованом; Миљко (25) са браћом Радваном и Гаврилом и сином Андријом; Ненад (30) са сином Светозаром, и Јека, кћи умрлог Петра Новаковића, дете од 10 година. Најимућнији је био Милан, чија је имовина процењена на 152 дуката, док су имања осталих вредела испод 80 дуката.

БУГАРЧИЋА предак Стојан се по доласку у Гучу оженио једном од кћери бабе Анђелије и добио уз њу имање. Стојан је, по предању, био однекуд „из Бугарске“. Њега и остале који су као баштовани, дунђери и зидари долазили из српских пограничних области према Бугарској, староседеоци су називали Бугарима. Под тим презименом записивани су и у пореске књиге, и на споменицима.

Већ 1822. године, попис помиње Станимира, а 1824. Јована и Димитрија Бугарина са укупно 70 оваца и коза. Међутим, неки други извори из године 1822. помињу Јована и Димитрија, а 1824. само Симеуна Бугарина, али под презименом Станковић. Иза имена Димитрија клесар Радосав Чикириз је из 1835. уписао на његовом споменику Бугарин. Према једном другом споменику у Гучи 1833. године умро је неки Богосав Бугарин.

Године 1835. опет се у пореским књигама помињу Станимир Бугарин (75) са синовима Вучићем и Обрадом; Спасоје са братом Тодором; Петроније (76) са синовима Добросавом и Тијосавом, као и Вујо и Вуксан, сви под презименом Бугарин. Године 1839, осим наведених, опорезован је и Сретен Бугарин.

Један од „Бугара“, Петроније, који је 1835. имао 76 година, поменут је још 3. децембра 1821. године међу народним старешинама и кметовима који су, у име пожешке нахије, упутили изјаву оданости кнезу Милошу. Овога пута, Петроније се потписао као Станковић из Гуче.<sup>78</sup>

У попису становништва из 1863. године, ову породицу власти и даље воде под презименом Бугарин. Бугари су имали шест кућа са укупно 36 чланова и имовином од 218 дуката. Кућне старешине и мушке главе били су: Радосав (30) са сином Вукоманом; Милоје (40) са сином Љубомиром; Василије (30) са браћом Стеваном, Гаврилом и Димитријем; Милован (45) са сином Добрицом, Михајло (20) са братом Милуном, и Милутин (20).

У овом попису, син поменутог Петронија Тијосав, чија је имовина вредела више од свих осталих Бугара (352 дуката) уписан је под презименом Петронијевић. Приликом пописа Тијосав је имао 55 година и живео је у задрузи са браћом Добросавом (65) који се помиње још 1835. године под презименом Бугарин, Вељком и Милојем. У овој кући, поред Тијосава и његове браће, живело је још једанаест њихових синова и синоваца. Десет година касније, иза имена умрлог „Гучанина Милоја Петронијевића“, неки клесар дописао је „иначе Бугарин“.<sup>79</sup>

Један од ових Петронијевића, Јован или Јовић, био је војник Драгачевског батаљона у српско-турском рату. Нестао је 1878. године на брду Соколовици код Новог Пазара.<sup>80</sup> И на једној квити среског начелника од 17. октобра 1883. године у Гучи пише: „Милева Јована Бугарина — Петронијевића“, што је још један доказ да је реч о истој породици.<sup>81</sup>

**ДРАМЛИЋИ** — Драмлије су пореклом од неког Старовлаха, који се наводно, по доласку у Гучу, оженио другом кћерком поменуто бабе Анђелије.<sup>82</sup> Године 1822. и 1824. записани су Никола, Петар и Гаврило. Године 1835. пореске главе су: Јоксим, Милисав и браћа му Милан и Милутин, Марко, Никола и син му Милоје, као и Спасоје и Павле. У 1839. Драмлије су имале 12 пореских обвезника, међу којима су, осим наведених, још Милош, Јанко, Илија, Павле и Милан, син Николин.

Из ове породице међу устаницима 1815 године били су Никола, Гаврило и Петар.<sup>83</sup> Приликом пописа 1863. године, Гаврило и Петар нису били у животу, а Никола је имао 70 година. Пописан је у домаћинству свога сина Младена.

У попису из 1863. године Драмлићи су имали 11 домаћинстава са 76 мушких и женских чланова. Вредност њихове имовине износила је 419 дуката. На челу кућних заједница били су: Милосав (36) са синовима Станком и Милијом; Обрен (39) са оцем Марком, братом Вукосавом и синовима Љубомиром, Чедомиром и Гаврилом; Крсман (30) са братом Миладином; Младен (30) са оцем Николом (70) и синовима Милошем, Владимиром и Обрадом, као и са браћом Тодором и Стеваном; Сретен (35) са братом Маринком и сином Милићем; Милован (40) са братом Милићем; Јанко (63) са синовима Миланом, Милованом и Видосавом; Стеван (16) и браћа Коста и Радојица, Мијајло (42) са сином Петронијем. Најимућнији је био Обрен са имањем од 72 дуката. Обрен је 1880. године био кмет Гуче.

Из ове породице, погинуло је више војника у српско-турском рату од 1876. до 1878. Тако су Тодор, Алексије и Милован нестали на Соколовици код Новог Пазара.<sup>84</sup> Код Пазара су настрадали и Јанковићи Миладин и Петар. За Миладина се зна да је био „четовођа II чете друге класе баталиона драгачевског“. На Миладиновом споменику пише: „Овај знак показује тело храброг јунака поч. Миладина Драмлића иначе Јанковића из Гуче... Поживео је 36 год.“<sup>85</sup> У попису из 1863. године помиње се неки Крсман Драмлић са братом Миладином од 14 година. Ако је овај дечко каснији четовођа Миладин, онда је приликом погибије 1878. године могао имати 36 година.

ЂУРОВИЋИ су, по предању, пореклом од Сјенице.

Године 1822. у пореским тефтерима вођени су Буле са 58 и Вуксан са 48 брова. У 1824. уписан је само Вујо са 90 брова, што је у то време означавало доброг домаћина. Вујо и његов син Сретен плаћали су порез и 1835. и 1839. године. Осим њих, пореска глава је и Обрад Ђуровић.

Године 1863. Ђуровићи су имали четири дома са укупно 27 укућана и имовином од 446 дуката. Старешине домова биле су: Јован (40) са синовима Миладином, Рисимом и Стефаном; Обрен (35) са синовима Василијем и Милованом; Милан (20) са браћом Вукосавом и Драгутином; Никола (38) са братом Спасојем и синовима Јаћимом и Милојем. Осим земље и шуме, Ђуровићи су имали и 10 мотика винограда у Придворици и Лозници.

ШУШИЋИ и БЈЕЛОБРЦИ су једна породица. Доселили су се из околине Колашина. Већ 1822. године помиње се Гаврило Шушић. Он се помиње са сином Андријом и у пореским књигама 1839. године. Августа 1824. године, према писању Стевче Михаиловића, Гаврило је на челу „стотинак Драгачеваца — коњаника“ пратио господара Јована Обреновића, који је из Чачка кренуо у помоћ кнезу Михаилу у борби са противницима династије Обреновића.<sup>86</sup>

Године 1863. Шушићи су имали три куће са 24 члана и имовином од 208 дуката. На челу домаћинства били су: Милисав (35) са сином Вељком; Андрија (45) са синовима Петром, Марком и Илијом; Лазар (43) са братом Миливојем и сином Милутином. Најимућнији је био Лазар са имањем од 166 дуката и са половином воденице на Белици. Андрија и Милисав имали су имање процењено на по 71 дукат и по четвртину заједничке воденице.

Од Бјелобрка се 1822. и 1824. помиње само Јован са 50 оваца. Овај Јован поменут је и у једном акту кнеза Васе Поповића од 5. јануара 1823. године, у коме се јавља кнезу Милошу да су неки

сељани из Гуче (Гаврило Шушић и Јевта Рајића) подигли тужбу против Јована и његових синова Милисава и Тијосава.<sup>87</sup> Године 1835. и 1839. пореске главе били су Јованови синови Тијосав и Богосав. У попису из 1863. забележене су свега две куће Бјелобрковића са 15 чланова и имовином од 97 дуката. Аксентије (34) је имао у кућној заједници брата Младена и сина Јанићија, а Милоје (30) оца Богосава и брата Милосава.

БРОЋИЋИ су досељени из Радаљева код Ивањице, а у Радаљево су стигли однекуд „озго“.

Године 1822. и 1824. помиње се Јован Броћо, који је имао 140 оваца и коза. Јован се јавља и 1835. и 1839. године као порески обвезник. Поред њега, пореске главе у Броћићима били су још Максим, Мићо-Мијаило, Марко и Јоксим. Овај Јоксим је 1839. године био и главни кмет у Гучи.

По попису из 1863. године, Броћићи су имали пет домаћинстава са 32 укућанина и имовином која је вредела 769 дуката. Осим имовине у Гучи, Броћићи су поседовали и винограде код Чачка и ораћу земљу „у Морави“. Најимућнији је био Милан, чија је имовина цењена на 329 дуката. Са њим су у кућној задрузи живела броћа Милоје (30) и Дамњан (28), земљоделци. Приликом пописа, Милан је био и гучки кмет.

Овај Дамњан је био познати политичар, припадник тадашње Напредњачке странке. У политички живот Драгачева ступио је крајем шездесетих година. За противника је имао најчешће Ранка Тајсића, чувеног радикала из Пухова. На изборима 1874. године Дамњан је био противкандидат Ранку, али је победио Тајсић. Следећих избора, 1877. године, Дамњан се реванширао: за посланика у Драгачеву изабран је, поред још тројице, и он. При новом бирању посланика 1880. године, Тајсић је поново победио, а Дамњан и остали противкандидати добили су свега осам гласова.<sup>88</sup>

У рату са Турцима од 1876. до 1878. године Дамњан је био командант ескадрона у Драгачевском батаљону народне војске, а после рата пуномоћник среза драгачевског за изградњу зграде Окружног начелства у Чачку.<sup>89</sup> Дана 13. априла 1882. године краљ Милан Обреновић је прошао кроз Марковицу на путу за Чачак. У име среза Драгачевског, краља је поздравио Дамњан Броћић.<sup>90</sup> После 1882. године, под утицајем радикалства, Дамњанов утицај је опао. На изборима посланика 10. децембра 1882. године кандидат је био и Дамњан Броћић, али је изабран радикал Чедо Константиновић, све-



штеник из Котраже. Дамњан је изгубио и за одборника гучке општине. Победио га је радикал Марко Ивановић.<sup>91</sup>

У домаћинству Милића Броћића (33) живели су синови Милош и Милован и браћа Милосав (26) и Никола. Док су Милић и остали били земљорданици, Милосав се одао трговини. Постао је „чувени трговац.“ Према натпису на његовом надгробном споменику, види се да је много „држава прошао“ и од „краљевине Србије, Аустрије, Маџарске, Француске и још држава... поштовање и поверење заслужио“.<sup>92</sup> У прилог овоме говори и забележено сећање старих људи да је „Милосав Броћо терао своје свиње чак до Пеште.“<sup>93</sup> На изборима за посланике 24. октобра 1874. године Милосав се први пут кандидовао, али није изабран. Тек после тимочке буне (1883), кад је радикална странка била у опозицији, напредњаци су обавили изборе 25. јануара 1884. године. У Драгачеву се тада гласало за Милосава Броћића или Ранка Тајсића. Тако је било приговора на резултате гласања, новоизабрана Народна скупштина примила је Милосављев избор као уредан.<sup>94</sup>

И Милосављев син Глишо био је народни посланик и потпуковник у првом светском рату.

Броћића је било и међу присталицама радикала. Још 2. јануара 1889. године Ранко Тајсић је у свом Дневнику писао да је код њега и Милош Броћо.<sup>95</sup> Нешто касније, овај Милош је, заједно са Радом Плазином из Губереваца и Живојином Цогољевићем из Горачића, одговарао властима што је „кршћавао псето, дајући му име првог намесника“ (Јована Ристића).<sup>96</sup>

Остали Броћићи по попису из 1863. године били су: Луко (30) са браћом Јанком, Здравком и Млађеном; Милутин (35) са братом Милованом и синовима Миливојем и Радисавом, као и Тодора, удова Максима Броћића, која је, осим две кћери, имала и унука Перка од пет година.

БОЖАНИЋИМА се не зна порекло. Презивају се, каже предање, по некој Божани, коју су Турци као вештицу бацили у набујалу Белицу.

Године 1822. и 1824. забележен је само Симо — Симеун Божанић. У 1835. и 1839. години помињу се, осим Симеона, Павле и Продан. Године 1863. пописане су четири куће Божанића. Све заједно имале су 20 чланова и имовину од 121 дуката. То су Вучић (40) са синовима Пантом и Илијом; Петроније (30) са браћом Милијом, Алексијем и Аксентијем и сином Миланом; Тодор (30) са братом Степа-

ном, и синовима Миљком и Чедомиром; Никола (30) са синовима Костом и Ристом.

Петроније Божанић погинуо је у 1888. у рату с Турцима на брду Соколовици код Новог Пазара.<sup>97</sup>

За разлику од старих гучких родова за које се отприлике знају порекло и време доласка, за породице Ђорђевић и Баралић претпоставља се да су се у Гучи затекле у годинама пред први српски устанак или почетком самог устанка.

ЂОРЂЕВИЋИ су потомци Ђорђа Херцеговца.

Према подацима Милисав Протића, Ђорђе звани Ђоле Ерцеговац, родом је из Херцеговине. У ове крајеве добегао је између 1798 — 1806. године. Настанио се у Гучи, недалеко од старе цркве у Драгачици. Почетком 1813. године Карађорђе га је признао за старешину над Херцеговцима, којих је било доста у Драгачеву. Од њега је данашња фамилија Ђорђевић.<sup>98</sup>

Ђоле се као војвода помиње у једном акту Карађорђевог протокола из 1813. године:

„Писати Ђоки (Протићу) и Милићу (Радовићу) драгачевским војводама да не примају од људи Ерцеговаца, који нису под њиховом командом десетке и порезе и да их не терају они на војску, него да дају десетке и порезе њиховом војводи Ђолу и с њиме да иду на војну и на стражу кад време буде, а што се тиче народног кулука то могу и њима и своје војводи чинити.“<sup>99</sup>

Ђоле је, према предању које је забележио Милисав Протић, погинуо на Љубићу 1815. године.

Ђолови потомци Милан и Јован имали су 1822. године 32 овце. После две године помиње се само Јован са 22 овце. Године 1835. пореске главе су Милан и браћа му Павле и Симеун, а 1839. опорезовани су Милан, Павле и Симеун са браћом Пауном и Павлом.

Попис из 1863. године регистровао је три куће Ђорђевића са 18 чланова и именованом у вредности од 168 дуката. Милоје (30) је био у кући са оцем Симеуном и браћом Милићем, Милошем, Илијом, Милијом и Миленком. Павле (55) је имао синове Радојицу и Радосава. Сара, удова Ђорђевића (56), имала је у кућној заједници синове Велисава и Арсенија. Из једне квите среског начелника у Гучи из 1883. види се да је Павле Ђорђевић примао инвалидску потпору за рањавање у рату с Турцима.<sup>100</sup>

БАРАЛИЋИ су, такође, старији гучки род.

Пред први српски устанак или у току њега у Гучу се доселио Никола Баралија. Пореклом је вероватно од Баралића из Горње Кра-

варице. У првом устанку Никола се не помиње, али приликом прославе 50. годишњице другог устанка, забележен је као устаник из 1815.<sup>101</sup>

Иначе, Никола се помиње 1821. године. У децембру те године, кнезови и кметови пожешке нахије, међу којима су били Филип Тајсић из Пухова и Никола Баралија из Гуче, послали су извештај кнезу Милошу да су разрезали текући порез у нахији.<sup>102</sup> Објављен је и један акт главног кнеза пожешке нахије Васа Поповића од 22. априла 1824. године, из кога се види да је Баралија кнез једне кнежине у Драгачеву да су „кметови и кућаници њему веома наклоњени.“<sup>103</sup> Исте године Баралија се се води у тефтеру чибучка села Гуче са 110 оваца и коза. Године 1826. Магистрат чаански писао је Општенародном суду у Крагујевцу: „У погледу наплате дуга од кнеза Николе Баралие 28 гроша и 34 паре... кн(ез) Баралиа изговара се да више од 17. гроша дужан није, тим показуе... по попу Илији из Виче да је послао два талира карловца...“<sup>104</sup>

Годину дана касније, 9. маја, кнез Васа је писао кнезу Милошу да „срез драгачевски из много доказани(х) узорака к(неза) Филипа Таисића лишава службе магистратске а у место његово једни изабирају за члена овд. магистрата Спасоја Јанковића — Доброселицу а други Баралију и већ тако за сада речени Доброселица постао је член магистрата.“<sup>105</sup>

У пописима из 1835. и 1839. године Никола се не помиње, већ само Вук Баралић. Године 1863. Баралићи су имали три куће. Најмлађији је Николин син Василије, са четири члана породице и имањем од 105 дуката. Василијев син Светозар био је тада дете од годину дана. Станислава, кћи умрлог Вука била је, такође, дете (шест година), а поседовала је имање од 70 дуката. Трећа кућа је Косте опанчара са четири члана домаћинства и имовином од 25 дуката.

За време првог устанка, колико се зна, у Гучу је дошло још неколико породица: Ивановићи, Богдановићи, Рњаковићи, Ерићи и Рајићи. Сви су они стигли негде од Пазара и његове околине, вероватно приликом Карађорђевог повлачења из Старог Влаха и одласка ка Делиграду 1809. године.

Према предању које је забележио Ердељановић, ИВАНОВИЋИ су после неке свађе са месним Турцима побегли из села Лопижа код Сјенице у овај крај.

Године 1822. и 1824. у чибучким тефтерима помињу се први Ивановићи: Маринко и Глигорије — Глишо. Имали су укупно 140 оваца. Године 1835. води се у пореском списку Глигорије, а уместо

Маринка — његова браћа Младен, Илија и Вукашин. У 1839. нема више Глигорија, а порески обвезници су само Маринкова браћа.

Попис имовине и лица 1863. године бележи четири куће Ивановића, на чијем челу су: Јован, Милан, Гаврило и Лазар. Њихове кућне заједнице имале су 30 чланова и имовину од 388 дуката. Најбоље стојеће домаћинство било је Јованово са 257 дуката. Осим земље и стоке у Гучи, Јован је имао и једну петину воденице у Атеници. У његовој кући били су још браћа му Радован, Милован и Сретен, син Миливоје и синовци Никола и Петар. У кућама осталих Ивановића живели су у време пописа: Лазар (50) са братом Обрадом; Милан (22) и Гаврило (35) са синовима Илијом, Марком и Милићем.

Од Ивановића је у политичком животу тога времена остао запажен Гаврилов син Марко, угледан радикалски првак Гуче и Драгачева. Још 1882. године у почецима радикалства, Марко је, са Ранком Тајсићем и осталим Драгачевцима, ишао на скуп радикала у Крагујевцу.<sup>106</sup> Године 1883, и поред великог притиска среске власти да се не бира, Марко је, ипак, изабран за председника општинске управе.<sup>107</sup> У 1888. години, у борби напредњачко-либералне власти и радикала за посланике, веома активан је био и Марко Ивановић. Због тога је, према „Дневнику“ Ранка Тајсића, од среског начелника у Гучи кажњен са 15 дана затвора. Исте године, у новембру, на изборима за посланике, због великог притиска полиције на бираче, дошло је до више сукоба радикала и полиције. Том приликом Марко се са групом грађана жалио да је избор „повереника“ у Гучи, био нерегуларан.<sup>108</sup>

Крајем септембра 1891. године бирани су посланици за Округну скупштину у Чачку, у коју су улазили и Драгачевци. За посланика у округу је, поред осталих, изабран и Марко. Већ на трећем састанку те скупштине, Марко је тражио са групом посланика „да се замене жандарми (са стране) из овог округа и на њихово место доведу људи из овог краја.“<sup>109</sup>

У бурним догађајима у Драгачеву 1892/93. године дошло је и до крвопролића у Горачићима, где је 20. фебруара 1893. погинуло и рањено око 40, а похапшено и отерано у Гучу 76 људи. Као „коловођа“ и „подстрекач“ за nerede у Горачићима оптужен је и Марко, у то време „члан окружног одбора и срески посланик.“<sup>110</sup>

По Ердѣљановићу, БОГДАНОВИЋИ су пореклом из Ерчега у моравичком крају. У првим пореским тефтерима из 1822. и 1824. године помињу се Јован, Петар и Симеун са укупно 30 оваца. У спи-

ску пореских глава из 1835. уписан је и Иван са половином пореске обавезе „јер је сакат у руку.“ Године 1839. опорезовани су, мада „одвећ сиромашни“, Симеун и брат му Радисав, као и Иван, Петар и Јован са сином Вучићем.

По попису из 1863. жив је био још Иван (75), са породицом од седам чланова и имовином од 59 дуката. У кући са њим су синови Стефан и Влаисав и унук Рајко. Остали Богдановићи су: Марко (14); Гвозден (42) са сином Јованом; Савко (21) са браћом Јанком и Марком, и Даница (10), кћи умрлог Павла. Највећу имовину поседовао је Гвозден (114) дуката) док је имање осталих скупа вредело 43 дуката.

РЊАКОВИЋИ су од Сјенице, записао је Ердељановић 1898. Године 1824. помиње се само Милован Рњак са седам брава оваца. У 1835. и 1839. години забележени су Аврам и браћа Иван и Обрад. Пописом из 1863. обухваћене су четири породице које заједно имају 19 чланова и имовину од 219 дуката. У кућним заједницама од мушких лциа живели су: Милосав (25) са сином Миланом; Јован (30) и брат му Милован; Ђока (36) са сином Арсенијем, и Марком (30) са сином Иваном. Овај Марко је остао инвалид у рату од 1876 до 1878. године, а његов син Иван је погинуо.<sup>111</sup>

ЕРИЋИ су, по Ердељановићу, дошли однекуд „озго“. Године 1822. записани су у чибучке књиге Спасоје и Луко са 45 оваца. Њих двојица појављују се и 1824, 1835 и 1839. године, а у списковима, поред њих, води се и Луков син Сретен. Луко је, према подацима из 1815. године, био учесник устанка под кнезом Милошем.<sup>112</sup>

Године 1863. постојале су три куће Ерића са 12 чланова и имовином од 160 дуката. Луков син Милија (13) живео је у кући са мајком Станисавом. Јован (28) је био са братом Јаковом, а Милош (25) са сином Јанком од једне године. Јанко се помиње 1885. године као ајлучар (слуга) код Марка Миликића, бакалина у Чачку.<sup>113</sup> Касније, Јанко се осамосталио као трговац у Чачку.

РАЈИЋИ су, по предању, из Косатице код Пријепоља. Први Рајићи који се помињу 1822. и 1824. били су Левто и Недељко са укупно 53 овце и козе. Године 1835. забележен је само Недељко са синовима Тодором и Петром. У 1839. у пореским тефтерима су Јован, Недељко и син му Петар. Други Недељков син, Тодор, одсељен је у Чачак, где је плаћао порез.<sup>114</sup>

У попису 1863. забележене су четири породице Рајића: Марко (30); Милка, кћи поч. Милоша Рајића (8); Обрад (35) са синовима Миљком и Јованом, браћом Јанком и Тодором и синовцем Петром,

и најзад, Сретен са братом Милијом. Укупно их је било 20, а вредност њихове имовине износила је 122 дуката. Обрадов брат Јанко погинуо је 1. јануара 1878. године на Соколовици код Новог Пазара.<sup>116</sup>

Остале породице које се помињу у првој полвини 19. века досељене су у Гучу после другог устанка и касније. Ердељановић набраја само неке од њих: Лазовићи, Ђумуровићи, Луковићи, Тодоровићи (Кучевићи), Чошице, Бабићи, Јоковићи и други. Међутим, Ердељановић је податке о пореклу и времену доласка појединих гучких породица прикупљао 1898. године, а у време кад су неке од њих биле нестале или се угасиле, а друге, нове, доселиле. Осим тога, вероватно није имао увид и у пореску евиденцију од 1822. до 1839. године, ни у попис из 1863, па његови подаци о гучким породицама током 19. века нису потпуни. Отуда се, поред родова које помиње Ердељановић, појављују и са презименом које он није нашао. Истина, за све те родове не може се рећи да ли су заиста посебне породице или су то само појединци, који су, сходно тадашњој пракси, своје презиме узели по имену оца или неког другог претка. Тако, на пример, по попису из 1863. постоји домаћинство Тијосава Петронијевића, чије је стварно презиме Бугарин — Бугарчић. И Миладин Драмлић, четовођа народне војске 1876, узео је презиме Јанковић — по оцу Јанку.

ЛАЗОВИЋИ се први пут јављају 1835. године. Била су то браћа Радивоје и Танаско. Не зна се кад су и одакле дошли. У попису из 1863. била су три домаћинства Лазовића: Милан (22) са братом Милошем; Вуле (40) са синовима Чедомиром и Миливојем, и Мара, кћи пкoјног Милосава Лазовића (10) са сестрама Станијом и Станом. Имали су 13 чланова и имовину од 246 дуката.

За ЛУКОВИЋЕ је Ердељановић чуо да су досељени после другог српског устанка. Први Луковићи, браћа Никола и Мијаило, помињу се 1835. године. Они су забележени и 1839. када је Никола био ослобођен пореза као „бесомучан“.

Године 1863. постојала су три домаћинства Луковића: Лазово (36) са браћом Јаковом и Аксентијем; Милосављево (40) са три кћери, и Милисављево (30) са братом Васом, сином Петром и синовцем Владимиром. Укупно: 20 чланова породице са имовином од 159 дуката.

Још 1822. а затим и 1835. године, у Гучи се помиње Тодор КУЧКО — КУЧЕВИЋ. Његова се породица, међутим, по попису из 1863. године презива Тодоровић. Постојала је само кућа Вуксана Тодоровића са седам чланова, међу којима су и синови Милија и Ан-

дрија са имовином од 69 дуката. Из једног акта среског начелника у Гучи из 1883. године види се да је инвалидску потпору примала Савка Милије Тодоровића, који је погинуо у српско-турском рату.

ЧОПИЦЕ су досељене у Гучу из сјеничког предела. За неког Милована Чопицу и његове синове главни кнез пожешке нахије у Чачку Васа Поповић писао је 22. августа 1826. кнезу Милошу „да од Милована већег лопова и ширета нема“.<sup>116</sup>

У 1835. и 1839. години, у пореске обвезнике уписан је Максим Чопица. У попису 1863. постојало је домаћинство Миленка Чопицића. Синови су му били: Петар, Дмитар, Тодор и Мијајло. Шест чланова ове породице имало је имање од 103 дуката.

БАБИЋИ су били бројнија породица од Лазовића, Луковића, и Чопица. Већ 1822. године Јован, Илија и Тодор имали су 40 оваца. Они су плаћали главарину и 1835. и 1839. године. У попису 1863. налазе се четири породице Бабића: Марко (23) са братом Павлом; Станија, удова Тодора Бабића (50) и синови Аксентије и Јаћим; Лука (24) и синовци Петроније и Мирко, и Петар (30). Чељади је било 18, а имовина је вредела 157 дуката.

ДМИТРОВИЋИ, браћа Петар и Петроније, уписани су као порески обвезници 1835. и 1839. године. У попису из 1863. постоји само Вукоман са пет чланова домаћинства и имовином од 87 дуката. Осим жене и кћери, Вукоман (30) је имао и синове Чедомира и Драгића.

ПЕРОВИЋИ, браћа Илија и Милија, јављају се први пут 1839. године. У попису 1836. има само домаћинство Илије са осам укућана, међу којима су и четири сина: Миладин, Вукосав, Петар и Петроније. Вредност њихове имовине била је свега 50 дуката.

РАДОВАНОВИЋИ: године 1822. забележен је само Јеврем, који је имао 12 оваца. Овај Јеврем је приликом пописа 1863. године живео у домаћинству свога сина Миладина. У другом домаћинству Радовановића 1863. био је Дамњан (55) са сином Маринком и унуком Радосавом. Обе куће имале су 11 чланова породице и имовину од 84 дуката.

НИКОЛИЋИ: у списковима из 1824. и 1835. године помиње се само Радојица. Године 1839., уместо Радојице, опорезован је Милован, за кога је у примедби стављено да је „пришао удовици у кућу“. У 1863. години биле су две куће Николића. У једној је Милан (55) са синовима Василијем и Спасојем, а у другој Милоје (62) са сином Сретеном. Породица је у целини била сиромашна, јер су њених 11 чланова располагали са имовином од 37 дуката.

**ДАВИДОВИЋИ:** године 1835, 1839. и 1863. пописан је само Јован. У 1863. његова кућна заједница имала је шест чланова, међу којима су, поред Јована (60), били синови Милован и Радован и троје женских чланова. Имање му је вредело 44 дуката.

**МИЛИСАВЉЕВИЋИ:** први од њих, Гаврило, помиње се 1822. године са имовином од 17 оваца. У попису из 1835. записано је у примедби да је Гаврило гучки кмет, па није плаћао порез. По попису из 1863. постојао је Радојица (40) са женом и четири кћери. Вредност имовине: 38 дуката.

**ШЉИВИЋИ:** године 1822, у тефтеру чибука појављује се Јоксим са 30 оваца, иначе кмет гучки. Јоксим се помиње и у пореским књигама 1824, 1835. и 1839. године. Међутим, у попису из 1863. Јоксима више нема. Уместо њега воде се два удовичка домаћинства: Анђелије, удове са пет чланова и имовином од четири дуката, и Јоване, удова, са четири члана и имовином од четири дуката.

Осим наведених породица, чија се презимена јављају од 1822. до 1863. године, постоје и такви порески обвезници и појединци који су забележени у књигама, али их 1863. у Гучи више нема.

То су:

**КУДУЗИ,** који су дошли из Старог Влаха. У Гучи су већ 1822. године. Тада се помињу Никола и Давид са укупно 35 брава стоке. Године 1824. забележен је само Јован, за кога чачански кнез Васа Поповић пише кнезу Милошу да су му 1823. украдена два коња.<sup>117</sup> У 1835. и 1839. години као пореска глава води се Никола Кудузовић.

**КУЗМАНОВИЋ** се у тефтеру стоке 1822. године јавља под презименом Дмитар. Имао је 117 брава ситне стоке, што је у то време значило имућног човека. Године 1835. постојали су као обвезници Гаврило и браћа му Михајло и Никола.

**МАРКОВИЋ:** године 1822. и 1824. јавља се Кузман Марковић са 25 грла оваца. У 1839. години порез је плаћао Тодор.

**БОРОВИЋИ** или **БЕРОВИЋИ:** у књигама из 1822. и 1824. године води се само Лазо. Оваца је имао 25, односно 45, две године касније. Године 1835. Лазо је и даље под порезом, али се, осим њега помиње и син му Обрад са половином пореза, јер је „сакат у ногу“. У 1839. опет су забележени Лазо и Обрад, али Лазо је плаћао половину обавезе, јер је „60 година стар и убог“.

**РАДОСАВЉЕВИЋ** или **РАДИСАВЉЕВИЋ:** године 1822. Петар је имао 42, а Гаврило 24 овце. У 1824. воде се само Богдан са 12 и Љубисав са девет оваца. Године 1835. пореске главе су Михаило са



половином због „убогости“ и Милосав са пуном порезом. У 1839, поред Милосава, порески обвезник био је и Обрад.

ТОДОСИЈЕВИЋИ се појављују 1822. године — Никола са 23 и Михаило са пет оваца. Године 1835. опорезовани су Никола са братом Миливојем и Михаило. У 1839. уписан је само Михаило са сином Василијем.

СТАМЕНИЋИ: године 1822. и 1824. јавља се Тома, који је најпре имао 26 оваца, а после две године свега две. Тома и његов брат Недељко плаћали су порез и 1835. и 1839. године.

ПРОКОПИЈЕВИЋИ: године 1824. Нико Прокопијевић имао је 52 овце. У 1835. пореске главе били су Нико и брат му Миливоје, 1839. године само Обрад.

ШАПОЊЕ: Шапоње су село у близини Сјенице. Отуда су људи досељени из тог села називани у Гучи и уопште у Драгачеву, где их је било, Шапоње. Године 1824. помиње се Радован, а 1835. и 1839. браћа Јефрем и Дамњан. За овог Дамњана кмет је у попису навео да је „нездрав у ногу“.

ПЕТРОВИЋИ: под овим презименом записан је 1822. године Дмитар са 27 оваца. Већ 1824. године за њега је записано да има 40 оваца. У 1835. Петровићи су Милета и син му Јован, као и поменути Дмитар са братом Урошем.

ФИЛИПОВИЋИ: први Филиповић је Тодор. Он је 1822. године имао 36 оваца. После две године уписан је Мићо са 40 оваца. Године 1835. пореске главе били су Петар и Тодор.

Поред породица које се више пута појављују пре 1863. године, има још неких домаћинстава која се помињу једанпут или двапут, а после тога нестају из спискова. За ове се не зна да ли су, у ствари, били самосталне кућне заједнице или су, пак, припадали некој већ поменутој породици, чије је презиме, ко зна из којих разлога, кмет записао по претку или надимку.

То су:

Године 1822. и 1824: Обрадовићи (Луко и Стеван), Миловановићи (Раица и Милутин), Симовић (Радисав), Михаиловић (Никола), Цвијовић (Давид), Милићевић (Луко), Цмиљанић (Нико), Милошевић (Благоје), Танасијевић (Иван и Милован) и неки Милисавац.

Године 1835. и 1839: Вуксановић (Обрад), Коимановић (Вуксан са братом Вучићем) Стевановић (Борисав са братом Михаилом), Стругаревић (Богдан или, по свом занимању, Чанчар Богдан), Јефтовић (Јован) и Старовла/х/ (Игњатије, старац од 80 година).

Године 1863. се први пут помињу и неке породице са две или више кућа, које су најчешће слабог имовног стања. Да ли су то стални житељи Гуче или пак повремени, луталице или ајлучари (слуге и други надничари), тешко је рећи. У овој групи су неки Томићи са четири домаћинства. Укупно их је било 10 чланова са имовином од 51 дуката. Најимућнији је био Гаврило (25) са имањем од 25 дуката. Обрен (21) и Сретен (35) имали су имовину од по пет дуката. Милан (30) са сином Радишом није поседовао имовину ни месечне приходе.

Две куће имали су Тошићи: Богдан (57) са синовима Спасојем, Луком, Милојем и Александром; и Јован (27) са браћом Јаковом и Мијајлом и синовима Светозарем и Петром. Укупно их је било 12 чланова са имањем од 88 дуката. Из ове фамилије био је и Гаврило Тошић, који је рањен на брду Соколовици 1878. године.<sup>118</sup>

Најбројнија породица, по попису 1863. године, била је Вучића Сталовића. У његовој кућној задрузи било је 18 чланова, од којих је осам мушких: Вучић (52) са браћом Обрадом, Витором и Ненадом и синовцима Млађеном, Антонијем, Василијем и Милијом. Вучићева имовина процењена је на 189 дуката. Осим осталог имања, имао је и 13 мотика винограда ван Гуче.

И домаћинство Маринка Јовичића било је за оне прилике имућно. Маринко (46) и његови синови Јаков, Радован, Милован и Милета, као и синови Стефан, Миливоје и Милан, уживали су имовину од 218 дуката. Осим земље и стоке, имали су половину „мејане“ у Гучи.

Илија Јоксимовић (20), са оцем Јоксимом и братом Недељком, имао је пет чланова у кући и имовину од 135 дуката.

Никола Јовановић (70), са сином Милојем и унуцима Томом, Милосавом и Љубомиром, забележен је у попису 1863. са имањем у вредности од 109 дуката. Из ове породице, по свој прилици, били су: Дмитар, редов пешак Чачанске бригаде прве класе, који је умро од ратних последица у болници у Чачку 20. марта 1878. године и Стеван који је погинуо на Соколовици код Пазара 1878.

Младен Гачовић (35), са браћом Рисимом, Јованом и Стојаном, као и синовцем Јаковом, имао је у кући девет чланова и имовину од 65 дуката.

У попису из 1863. године први пут се јављају и Василије Милутиновић са братом Луком, Вукашин Вукадиновић (26), Млађен Вукосавић или Вукосављевић (30) са сином Марком, Тијосав Вранић (37), бојација, са сином Костом, Софроније Дешић (26), механиција у Гучи, Младен Марић са братом Вукадином и сином Павлом. Исאי-

ловићи Тимотије (52) и Аница (48) имања и прихода нису имали, већ су обоје служили за /х/рану и одело. Најзад, у Гучи је пописан и Радисав Таловић (34), гучки учитељ, са женом Настасијом.

Овом списку треба додати и домаћинства неких жена удовица чија презимена пописивач није забележио. То су: Танкосава (50) са кћерком Јеликом, Живана (40) са синовима Владимиром и Миланом, Стана (50) са синовима Милијом и Милованом, Цмиљана (50) са девером Крсманом и две кћери, и Ковина (45) са синовима Раденком, Јевремом, синовцима Милошем, Миљком и Радојем и синовицом Јелком.

Из свега реченог, може се укратко закључити:

Гуча је старо насеље, које је сигурно постојало у другој половини XVI века. Ово откривају до сада непознати писани извори из турске владавине. Међутим, има вероватноће да је основана и раније, у доба српске средњовековне државе.

Налазећи се у средишњем простору Драгачева, на раскршћу важних саобраћајница, Гуча је имала бурну прошлост, посебно у аустро-угарским ратовима у XVII и XVIII веку и српским устанцима почетком XIX века. У најтежим приликама Гучани су бежали и враћали се, али своје тле и кућна отњишта нису напуштали. Гуча је једно од ретких насеља у овом крају које никада није запустело.

Стари Гучани су увек имали значајну улогу у историји Драгачева, па и ван њега.

Пре српских устанака, они су чували турске путеве и богазе, али су и гинули попут бунтовног кнеза Ђуђе.

У време првог српског устанка, под протом Милутином, Гучани су се тукли с Турцима од Старог Влаха и Дрине до Делиграда и Засавице на Сави.

И у сложеним приликама после ослобођења 1815, утицај Гучана на догађаје у Драгачеву није опао.

Највећи део становништва Гуче бавио се сточарством и земљоделством, али и другим делатностима и занимањима. Међу њима је било попова и кнезова, ковача и опанчара, механџија и трговаца „до Беча и Пеште“, официра и политичара. Исто тако, не мали број Гучана служио је и наднично за „/х/рану и одело“.

Гучани су кметовали под Милошем Обреновићем, али је истовремено Радосав Протић из Гуче јавно критиковао његову управу, говорећи на пијаци у Чачку 1825. године „да неће ушућети, макар га и за језик обесили“. Гучка коњица је 1806. године, заједно са Ка-

рађорђем освајала Београд, али је тридесет шест година касније, 1824, ишла да брани кнеза Михаила и Обреновиће.

Међу Гучанима је било и истакнутих ратника и политичара. Као и раније, из Гуче се доста војника, четовођа и командира, борило у рату са Турцима од 1876 до 1878. године. Посебно је по злу запамћено брдо Соколовица код Новог Пазара.

Гучани су познати и по истакнутим присталицама бивше Напредњачке странке, али их је исто толико било и у радикалима, који су друговали са Ранком Тајсићем и бранили похапшене учеснике горачићке буне из 1893. године.

#### НАПОМЕНЕ

1. Олга Зиројевић, Турско војно уређење у Србији 1459—1683, Београд, 1974, стр. 183. Према објашњењу овог аутора, дербенџијска служба у турском царству одржавала је путеве и саобраћај на њима. Ову службу обављали су углавном хришћани, који су због тога уживали извесне повластице. Постојећи извори међутим, не дају податке кад су становници Гуче почели и кад су престали да се баве овим послом.
2. Милан Ђ. Милићевић, Поменик, Београд, 1888, стр. 115.
3. Према причању Адама Протића из Гуче.
4. Др Богумил Храбак, Трговачки град Ужице у ратним збивањима од средине 15. до краја 18. века, Ужички зборник, 8/79, стр. 14, 15.
5. Милан Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, II, 1876, стр. 675.
6. Милисав Протић Гучанин, Драгачево и његови славни синови, Ниш, 1940, стр. 35.
7. Јован Ердељановић, Доње Драгачево, Српски етнографски зборник, VI, 7—8. Монографију Доње Драгачево Ердељановић је написао на основу прикупљених података у самом народу, а по Џвијићевим упутствима за проучавање села у Србији.
8. По Ђукану Јоксимовићу, Поход војводе Радоње у Србију, Иванград, 1965.
9. Казивање Адама Протића из Гуче.
10. Ангелина Фолгић — Корјак, Црква св. Архангела Михаила и Гаврила у Гучи, Зборник радова Народног музеја у Чачку, 1979, стр. 78.
11. По подацима из Архива Србије, тефтери чибука за 1822. и 1824/25 годину, инв. бр. 269 и 299, и Мите Петровића, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, I, 1898, стр. 56, 68, 444.
12. Архив Србије, Тефтери пореских глава за 1835. и 1839. годину, инв. бр. 439 и 532.
13. Подаци и показатељи изведени су по пописним књигама из 1863. Министарства финансија Србије, које се чувају у Архиву Србије.
14. Плуг је захватао површину од око 25—30 ари, коса око 30—35 ари, а мотика око 10 ари.
15. Архив Србије, Министарство финансија, Пописне књиге из 1863.
16. Јован Ердељановић, н. д, 1902.
17. Архив Србије, Тефтер чибука нахије пожешке, инв. бр. 269.
18. Архив Србије, Тефтер чибука нахије пожешке, инв. бр. 299.
19. Архив Србије, Тефтер пореских глава капетаније драгачевске за 1835, инв. бр. 439.
20. Архив Србије, Тефтер пореских глава среза драгачевског за 1839, инв. бр. 532.
21. Архив Србије, Министарство финансија, Пописне књиге за 1863.

22. Први српски устанак, Акта и писма, I (1804—1808) у редакцији Радослава Перовића, 1977, стр. 111.
23. Милан Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, II, 1876, стр. 660.
24. Милан Ђ. Милићевић, н. д, стр. 674.
25. Казивање Адама Протића из Гуче.
26. Казивање Адама Протића из Гуче.
27. Стојан Новаковић, К. К. Родофиникин, из српске историје, Српска књижевност у 100 књига, стр. 307.
28. Др Драгослав Страњаковић, Карађорђе, Београд, 1938.
29. Нићифор Нинковић, Житниописанија моја 1807—1842, Нови Сад, 1972, стр. 35.
30. По Петру Радовановићу, Војне Срба с Турцима, Београд, 1852.
31. По споменику СКА XVII књига, Шест службених писама из првог српског устанка 1809—1812.
32. По Милану Ђ. Милићевићу, Диплома проте Гучанина од 11. јануара 1811.
33. Милисав Протић Гучанин, н. д, стр. 89.
34. Причање Петра Јокића, Казивање о српском устанку 1804, СКЗ, Београд, 1980, стр. 230.
35. К. Н. Ненадовић, Живот и дело Карађорђа, I, 1883, стр. 181, 182.
36. Драгутин С. Милутиновић, Из Србијанке С. М. Сарајлије, Годишњица Н. Чупића, XV, 1895, стр. 35.
37. Деловодни протокол Карађорђа Петровића од 1812 маја 21 до 1813 августа 5, Београд, 1848, издао Исидор Стојановић, № 1368.
38. Деловодни протокол Карађорђа Петровића, № 1429.
39. Милан Ђ. Милићевић, Поменик, 1888, стр. 82, 83.
40. М. Протић — Гучанин, н. д, стр. 52.
41. Милисав Протић — Гучанин у „Политици“ од 31. марта 1939.
42. Вићентије Поповић, Мој живот 1832—1917, рукопис у Историјском архиву у Чачку.
43. Милан Ђ. Милићевић, Општине у Србији, Годишњица Николе Чупића, год. II, стр. 234.
44. Деловодни протокол Карађорђа Петровића, № 616 од 22. маја 1812.
45. Милисав Протић — Гучанин, н. д, стр. 52.
46. Архив Србије, Тефтери чибука, инв. бр. 269 и 299.
47. Др Михаило Гавриловић, Милош Обреновић, II, Београд, 1908/09, стр. 668.
48. Књажевска канцеларија, Нахија пожешка 1815—1839, приредио Данило Вуловић, Београд, 1953, стр. 143.
49. Књажевска канцеларија, н. д., стр. 238.
50. Милисав Протић — Гучанин, н. д, стр. 52.
51. По књизи Драгоја Тодоровића, Попис устаника из 1815, САНУ, Београд, 1966, под бр. 1012.
52. Вићентије Поповић, наведени рукопис.
53. Милисав Протић Гучанин, н. д, стр. 52.
54. Архив Србије, Тефтер пореских глава за 1839., инв. бр. 532.
55. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 103, 104.
56. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 103.
57. Вићентије Поповић, наведени рукопис.
58. Др Бранко Перуничкић, Чачак и Горњи Милановац 1815—1865, стр. 67.
59. Архив Србије, Министарство финансија, пописне књиге из 1863.
60. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 39, 52.
61. Казивање Адама Протића из Гуче.
62. Књажевска канцеларија, н. д, стр. 170.
63. Архив Србије, Тефтери пореских глава, инв. бр. 349 и 532.
64. Драгоје Тодоровић, Горачићка буна 1893, Чачак, 1965; Историјски архив Чачак, ФНОЧ, фасц. XXIII, 5/210 и казивање Адама Протића из Гуче.
65. Драгоје Тодоровић, Место и улога Ранка Тајсића у политичком животу Србије крајем 19. века, докторска дисертација 1972, рукопис код аутора.
66. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 39.

67. М. Протић Гучанин у „Политици“ од 31. 3. 1939.
- 68 — 69. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 38.
70. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. XX.
71. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. VII, 1864.
72. Војвода Живојин Мишић, Моје успомене, Београд, 1978, стр. 163.
73. М. Протић Гучанин у „Чачанском гласу“ бр. 26 од 20. јула 1954.
74. Врховна команда српске војске, Рат Србије са Турском 1877 и 1878, Београд, 1879.
75. Исто.
76. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. XVIII, 1879 — 1880.
77. Радојко Николић, Камена књига предака, Београд, 1979, стр. 35.
78. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 75.
79. Радојко Николић, н. д, стр. 35.
80. Врховна команда српске војске, н. д.
81. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. XX.
82. По Јовану Ердељановићу, н. д. 1902.
83. Драгоје Тодоровић, Попис устаника из 1815, под бр. 330, 1017 и 1018 САНУ, Београд, 1966.
84. Врховна команда српске војске, н. д.
85. Поруче крајпуташке, „Драгачевски трубач“, Гуча, 2. септембар 1967.
86. По Стевчи Михаиловићу, Мемоари, Београд, 1928.
87. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 115.
88. Драгоје Тодоровић, Место и улога Ранка Тајсића, рукопис код аутора.
89. Историски архив Чачак, ФНОЧ, фасц. 18.
90. Драгоје Тодоровић, Место и улога Ранка Тајсића, рукопис.
91. „Самоуправа“ бр. 2, Београд, 1883.
92. Радован М. Маринковић, Стари драгачевски занати и занимања, „Чачански глас“ од 15. августа 1980.
93. Др Мирко Барјактаровић, „Гуча“, Гласник Етнографског института, II — III, Београд, 1957, стр. 307.
94. Стенографске белешке Народне скупштине Србије, Београд, 1884, стр. 12, 13.
95. Дневник Ранка Тајсића, приредио и предговор написао Драгоје Тодоровић, Чачак, 1970, стр. 17.
96. Драгоје Тодоровић, Горачићка буна 1893, Чачак, 1965, стр. 44.
97. Врховна команда српске војске, н. д.
98. М. Протић Гучанин, н. д, стр. 89.
99. Деловодни протокол Карађорђа Петровића, № 1183.
100. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. XX.
101. Драгоје Тодоровић, Попис устаника из 1815, бр. 1015 САНУ, Београд, 1966.
102. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 77.
103. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 149.
104. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 189.
105. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 223.
106. Драгоје Тодоровић, Место и улога Ранка Тајсића, рукопис, стр. 355, 388.
107. „Самоуправа“ бр. 2, Београд, 1883.
108. „Српске новине“ бр. 244 од 6. новембра 1888.
109. „Таково“ бр. 77 од 20. октобра 1891.
110. Драгоје Тодоровић, Горачићка буна 1893, стр. 113.
111. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. XX.
112. Драгоје Тодоровић, Попис устаника из 1815, бр. 1014 САНУ, Београд, 1966.
113. Историски архив Чачак, ФНОЧ, кут. 21.
114. Др Б. Перуничкић, Чачак и Горњи Милановац, II, Чачак, 1969, стр. 7.
115. Врховна команда српске војске, Рат Србије с Турском 1877 и 1878, Београд, 1879.
116. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 202.
117. Књажеска канцеларија, н. д, стр. 124.
118. Врховна команда српске војске, н. д, Београд 1879.